

# Bohoslužebné formuláře

/Ad unsensení 4. zasedání 34. synodu č. 34/

## Komentář k formulářům

### *1. Základní podobou jsou bohoslužby s večeří Páně.*

Za základní formu nedělní křesťanské bohoslužby považujeme bohoslužby, které mají dvě ohniska: službu slova a službu stolu Kristova. Spíše než přitakání tezi o nedostatečnosti nebo torzovitosti bohoslužeb bez večeře Páně tím vyjadřujeme teologické pochopení, že služba slova a svátosti patří k sobě a jsou vzájemně propojeny.

Konání bohoslužby slova je legitimní. Praxe každonedělního slavení bohoslužeb v naší církvi převážně bez Kristova stolu má své historické důvody. Přesto by však neměl vznikat dojem, že večeře Páně je obřad, který výjimečně anebo čas od času přidáváme k řádné bohoslužbě. Je třeba hlubšího rozhovoru o obsahu a významu večeře Páně, o jejím místě v životě sboru a církve, v bohoslužbách. Otázka četnosti slavení večeře Páně zřejmě není tím prvním, čím by se měl tento rozhovor začínat nebo u čeho by měl skončit.

### *2. Vyznání vin a slovo milosti patří jako samostatný prvek do každých bohoslužeb.*

V některých formulářích současné agendy i v praxi mnoha sborů se vyznání vin jako samostatný prvek objevuje pouze tehdy, když se slaví večeře Páně. Přestože současná agenda doporučuje vložit vyznání vin do služby slova a oddělit ho od slavení eucharistie alespoň písní, právě vyznání vin bývá mnohde vnímáno jako „příprava k večeři Páně“, což je poněkud problematické pojetí. Nové formuláře obsahují vyznání vin v každých bohoslužbách – buď v úvodní části nebo v bohoslužbě slova po kázání. Po vyznání vin vždy následuje slovo milosti.

### *3. V každých bohoslužbách je přítomno společné vyznání víry.*

Vyznání víry zařazují navrhované formuláře do každých bohoslužeb. Není důvod spojovat vyznání víry pouze se slavením večeře Páně. Vyznáním víry se shromáždění každou neděli spojuje s křesťany všech dob a míst. Vedle apoštolského vyznání, které se ve většině sborů používá, a které je v tradici křesťanské církve vnímáno jako křestní vyznání, doporučujeme rovněž osvojení si a užívání Nicejsko-cařihradského vyznání víry.

### *4. Zařazování prvků, které zdůrazňují aktivní zapojení všech účastníků.*

Bohoslužby slaví celé společenství, je vhodné posilovat prvky, které aktivní účast přítomných zdůrazní. Jedná se o hlasitou odpověď na pozdrav (shromáždění v tu chvíli také předsedajícímu zvěstuje Boží milost), společné hlasité „Amen“ jako výraz přitakání modlitbě, společná zvolání v přímluvných modlitbách (např. „Pane, smiluj se.“), případně užívání dalších prvků z tradice církve (Kyrie, aklamace v eucharistické modlitbě). Pozdrav pokoje, který se stal v mnoha sborech samozřejmostí, také vyjadřuje vzájemnost účastníků.

### *5. Zřetelná struktura bohoslužeb a jasný obsah jednotlivých částí.*

Promyšlená struktura bohoslužeb a vědomí toho, co je obsahem a smyslem jednotlivých částí, pomáhá k tomu, aby se účastníci snadněji orientovali a lépe vnímali bohoslužebné dění. Snáze se tak zabrání tomu, že v bohoslužbě něco podstatného chybí nebo se objevuje na nelogickém místě (např. vyznávání vin po večeři Páně, směřování nebo dublování některých obsahů).

Navrhované formuláře zřetelněji oddělují vstupní část bohoslužeb od služby slova. Úvodní modlitba a první čtení nejsou jedním bohoslužebným blokem. Doporučujeme do švu mezi tyto dvě části vložit píseň, případně slovo k dětem. Tam, kde je zvykem konat křest v první části bohoslužeb, mělo by být jeho místo rovněž před službou slova, nikoli až po prvním čtení.

Úvodní modlitba v současné agendě je v doporučeném obsahu podle našeho názoru tematicky přetížená a praxe podle shromážděných modliteb z církve svědčí o tom, že si s ní kazatelé mnohdy nevědí rady. Navrhujeme proto z úvodní modlitby vyjmout kající část a vyznání vin zařadit jako samostatný prvek, po němž bude následovat slovo milosti. V úvodní modlitbě tak zůstanou jako hlavní motivy chvála a vzývání Božího jména a prosba o Ducha svatého. Nabídneme také několik základních struktur, podle nichž je možné úvodní modlitbu tvořit.

Ve službě stolu Kristova se oba formuláře nejvýrazněji liší. Formulář A obsahuje před vysluhováním večeře Páně slova ustanovení a modlitbu k přijímání (jejím hlavním obsahem je anamnéze a epikléze). Formulář E používá eucharistickou modlitbu, která může mít jen základní podobu nebo může být obohacována dalšími tradičními prvky.

Ve shodě se současnou agendou tvrdíme, že sborová oznámení i sbírka by měly být společně a v provázanosti s přímluvnými modlitbami integrální součástí bohoslužeb.

## *6. Slovo k dětem*

Formuláře reflektují rozšiřující se praxi v mnoha sborech, že před odchodem dětí do nedělní školy jsou děti nebo celé shromáždění osloveny v souvislosti s tématem, kterému se budou děti věnovat ve svém shromáždění (používané katechetické příručky obsahují „Okénko do bohoslužeb“). Posiluje to vědomí, že děti slaví bohoslužby spolu s dospělými. Ze stejného důvodu je doporučené, aby se děti do shromáždění z nedělní školy opět vracely, buď k večeři Páně, které by se měly účastnit spolu s celým sborem (a podle místní praxe přijímat chléb a víno nebo dostávat požehnání), nebo, neslaví-li se večeře Páně, na přímluvné obecenství.

## **Formulář A**

Formulář A navazuje na formulář stejného označení v současné agendě. Jde, s malými obměnami, o nejčastěji užívaný bohoslužebný formulář v ČCE. Některé prvky jsou v něm upraveny a do každých bohoslužeb (i do bohoslužeb bez večeře Páně) se vkládá vyznání vin se slovem milosti a vyznání víry.

## **Formulář E**

Formulář E nenavazuje přímo na žádný z formulářů v agendě, ale vychází z tradiční podoby evangelické bohoslužby, současného liturgického diskursu a podobá se současným formulářům evangelických církví v zahraničí. Má na zřeteli ekumenický rozměr, umožňuje vést rozhovor ve sboru o konkrétním umístění některých částí a prvků. Formulář E může mít liturgicky prostší i rozvinutější podobu zařazením fakultativních prvků.

Některé prvky mohou být ve formuláři zařazeny na různých místech, a přinášet tak kromě základního obsahu různě odstíněné důrazy:

Vyznání vin a slovo milosti může být v úvodní části bohoslužeb (kde se tak zdůrazňuje motiv přípravy před následujícím bohoslužebným děním) nebo po kázání (kde se zdůrazní, že naše kající vyznání je odpovědí na slyšené slovo).

Pozdrav pokoje může být zařazen po vyznání vin a slovu milosti (smíření s Bohem nás vede k tomu, abychom se smířili i mezi sebou navzájem) nebo do eucharistické části, buď před vysluhování nebo až za ně (jako znamení toho, že společně přijímaná večeře Páně reálně mění i naše lidské vztahy).

Číslování (pro práci POLit)	Formulář A s VP	Formulář A	Formulář E s VP	Formulář E
	ÚVODNÍ ČÁST:			
	Vstupní hudba	Vstupní hudba	Vstupní hudba	Vstupní hudba
	Otevření	Otevření	Otevření	Otevření
1	Pozdrav	Pozdrav	Pozdrav	Pozdrav
	Vstupní slovo	Vstupní slovo	Vstupní slovo	Vstupní slovo
	Píseň	Píseň	Píseň	Píseň
2	Úvodní modlitba	Úvodní modlitba	Úvodní modlitba	Úvodní modlitba
3			* Vyznání vin	* Vyznání vin
			* (Kyrie)	* (Kyrie)
4			* Slovo milosti	* Slovo milosti
			* Pozdrav pokoje	* Pozdrav pokoje
	(Píseň)	(Píseň)	(Gloria)	(Gloria)
	Slovo k dětem	Slovo k dětem	Slovo k dětem	Slovo k dětem
	Píseň	Píseň	Píseň	Píseň
	SLUŽBA SLOVA:			
	1. čtení	1. čtení	1. čtení	1. čtení
	Píseň	Píseň	Píseň	Píseň
	Kázání	Kázání	Kázání	Kázání
	Modlitba po kázání	Modlitba po kázání	Modlitba po kázání	Modlitba po kázání
3	Vyznání vin	Vyznání vin	* Vyznání vin	* Vyznání vin
			* (Kyrie)	* (Kyrie)
4	Slovo milosti	Slovo milosti	* Slovo milosti	* Slovo milosti
			* Pozdrav pokoje	* Pozdrav pokoje
5	Vyznání víry	Vyznání víry	Vyznání víry	Vyznání víry
	Píseň	Píseň	Píseň	Píseň

	SLUŽBA STOLU KRISTOVA:			
62			Eucharistická modlitba	
60, 61	Slova ustanovení + Modlitba k večeři Páně			
63	Modlitba Páně		Modlitba Páně	
64			Lámání chleba	
65			Agnus Dei	
66	Pozvání		Pozvání	
67	Vysluhování		Vysluhování	
68	Propouštění		Propouštění	
	Pozdrav pokoje		* Pozdrav pokoje	
69	Modlitba po přijímání		Modlitba po přijímání	
	(Píseň)		(Píseň)	
	PŘÍMLUVNÉ OBECENSTVÍ:			
	Sborová oznámení a ohlášení	Sborová oznámení a ohlášení	Sborová oznámení a ohlášení	Sborová oznámení a ohlášení
7, 63	Přímluvná modlitba	Přímluvná modlitba + Modlitba Páně	Přímluvná modlitba	Přímluvná modlitba + Modlitba Páně
	Sbírka	Sbírka	Sbírka	Sbírka
	(Píseň)	(Píseň)	(Píseň)	(Píseň)
	ZÁVĚR:			
8	Poslání	Poslání	Poslání	Poslání
9	Požehnání	Požehnání	Požehnání	Požehnání
	Píseň	Píseň	Píseň	Píseň
	Závěrečná hudba	Závěrečná hudba	Závěrečná hudba	Závěrečná hudba

# Vysvětlení (direktoria) k jednotlivým bohoslužebným prvkům

## Úvodní část

### Vstupní hudba

Smyslem vstupní hudby je soustředit mysl posluchačů a připravit je k následující bohoslužbě. Tomuto hledisku je třeba podřídít výběr i provedení skladby. Vstupní hudba nemá být pouhou hudební kulisou. Preludium na varhany či jiný vhodný hudební nástroj může nahradit zpěv pěveckého sboru.

Nepovažujeme za vhodné, aby preludium sloužilo jako hudba k příchodu předsedajícího a aby účastníci bohoslužby vstávali při jeho příchodu jako na pozdrav. Shromáždění povstane až k otevření bohoslužeb trojičním votem. Předsedající může být přítomen na svém místě už před začátkem bohoslužby, preludium pak vyslechnou všichni účastníci vsedě.

Při některých bohoslužbách (ordinace, instalace) bývá zvykem slavnostní příchod všech sloužících (ordinovaných, presbyterů sboru apod.). I v tomto případě by však shromáždění mělo povstat až k začátku bohoslužby.

### Otevření

Podle staré křesťanské tradice začínají služby Boží trojiční formulí „Ve jménu Otce i Syna i Ducha svatého“, která připomíná, že vše, co bude následovat, se bude dít ve jménu trojjediného Boha, v jehož jméno jsme byli pokřtěni. Shromáždění odpovídá společným „Amen“.

### Pozdrav

Liturgický pozdrav není jen osobním pozdravem kazatele, nýbrž slovem požehnání či příslibem Boží lásky a přítomnosti (biblický, apoštolský pozdrav). Nejedná se tedy o napomenutí ani příkaz. Pozdrav může být variabilní (např. podle církevního roku). Měl by být formulován tak, aby na něj shromáždění mohlo odpovědět (např. P: Milost našeho Pána Ježíše Krista, láska Boží a přítomnost Ducha svatého se všemi vámi. S: I s tebou.)

### Vstupní slovo

Po pozdravu zazní slovo z Písma, které je výrazem chvály nebo vyznáním shromážděné církve. Může být vybráno se zřetelem k období církevního roku nebo v souvislosti s ostatními biblickými texty dané bohoslužby. Tradičně jsou volena slova ze žalmů, které daly názvy jednotlivým nedělím podle církevního roku (tzv. introity). Tím také vyjadřujeme propojení s příběhy a bohoslužbami lidu izraelského.

### Píseň

První píseň může být podle reformované tradice žalm. Vybíráme takový, který souvisí s ostatními texty bohoslužeb nebo s obdobím církevního roku. Žalm může zaznít v různé úpravě (písnové, nepísnové, responsoriálně recitovaný).

První píseň může být také chvála, ranní píseň nebo píseň, která shromáždění uvádí do svátku nebo období církevního roku.

### Úvodní modlitba

Úvodní modlitba má především charakter chvály a díků – za velké Boží skutky i za to, co denně dostáváme. Zároveň je přípravou na další dění (vzývání Ducha svatého a prosba o jeho přítomnost mezi námi a všude, kde se církev shromažďuje, prosba o slyšení a přijetí Božího slova). Modlitba nemusí být příliš dlouhá, pro snadnější tvorbu i lepší vnímání účastníků by měla sledovat určitou strukturu.

Doporučujeme některou z těchto typických struktur:

1) Chvála – vyznání vin – prosba o přítomnost Ducha svatého

Ve vstupní modlitbě se před Bohem skláníme, vyjadřujeme svou vděčnost a chválu. Zároveň si uvědomujeme, jak na tom před Boží tvář jsme, a prosíme za odpuštění našich vin. Vyznání vin může být v bohoslužbách také jako samostatný prvek (je pak třeba dbát na to, aby se tento motiv neduplikoval). Na modlitbu obsahující vyznání vin by mělo vždy navazovat slovo milosti. Neprosíme

na tomto místě jen o přítomnost Ducha svatého (věříme, že je podle Kristova zaslíbení přítomen od počátku bohoslužby), ale zvláště o jeho působení mezi námi.

## 2) Trojiční

Tato forma modlitby zdůrazňuje trojiční charakter naší víry i bohoslužby. Po oslovení jedné z osob Boží trojice je vždy jmenováno Boží jednání nebo událost dějin spásy, za které děkujeme nebo o které prosíme.

## 3) Eulogická modlitba (modlitba na bázi kolekty)

Tato stručná forma modlitby obvykle navazuje na období církevního roku nebo téma bohoslužby. Její základní části jsou: oslovení Boha (anakléze), připomínka Božího díla v jeho celku nebo některém dílčím aspektu (anamnéze), prosba vztahující se k předchozí části modlitby nebo k následující části bohoslužby (epikléze) a jistota naděje vyslyšení spojená s chválou (konkluze).

## 4) Modlitba zohledňující naši situaci (kdo jsme a ke komu jdeme)

Tato modlitba vychází z moderní protestantské tradice. Uvědomujeme si, kdo jsme a jací jsme, a ke komu přicházíme, stojíme-li v tuto chvíli před Bohem. Vyjadřujeme v ní, na čem nám záleží, i to, že naše radosti a starosti mají své místo před Boží tváří. Modlitba vyjadřuje naše lidská očekávání, ale také probouzí naši ochotu otevřít se Božímu slovu.

Úvodní modlitba je v tradici vnímána jako předsednická – předsedající tu formuluje prosby celého shromáždění. Do úvodní modlitby nepatří přímluvy, s výjimkou prosby za shromáždění a jejich otevřenost zvěstování Božího slova, za dar společenství apod.

Shromáždění na modlitbu odpovídá společným „Amen“. Tomu může napomoci, má-li modlitba pevné zakončení, např. „O to prosíme skrze Ježíše Krista, našeho Pána, který s tebou a s Duchem svatým žije a kraluje po všechny věky věků.“

## Slovo k dětem

Odcházejí-li děti do nedělní školy, doporučujeme, aby byly ve shromáždění přítomny vždy během úvodní části bohoslužeb, a poznávaly tak, že bohoslužba celého sboru je i jejich slavením. Odcházet pak mohou společně po úvodní modlitbě, před bohoslužbou slova. Není vhodné, aby děti odcházely až po prvním čtení (jednak je to uprostřed bohoslužby slova, jednak mají zpravidla v nedělní škole vlastní biblická čtení).

V některých sborech se před bohoslužbu slova vkládá oslovení dětí, které souvisí s jejich následným programem nebo s tématem dané neděle. Je také možné zařadit na toto místo píseň, kterou děti dobře znají a ke které se rády přidají.

Návrat dětí do shromáždění po bohoslužbě slova a jejich účast při společném slavení večere Páně (nebo, není-li večere Páně, pak při přímluvném obecenství a při požehnání) mají být samozřejmostí všude, kde je to jen trochu možné. Zvláště v případě večere Páně doporučujeme na tuto praxi dbát.

## Píseň

V mnoha sborech bývá zvykem po úvodní modlitbě navázat rovnou prvním čtením Písma. Pokládáme však za vhodné oddělit úvodní část a bohoslužbu slova, například písní (v úvodní části bohoslužeb nejspíše chvála, ranní píseň nebo žalm – také podle toho, jaká byla první píseň). Jsou-li ve shromáždění přítomny děti, je dobré, když se aspoň k jedné písni v úvodu bohoslužeb mohou dobře připojit. Na toto místo je také možné zařadit píseň pěveckého sboru.

## *Služba slova*

### První čtení Písma

První čtení Písma uvádí do širší biblické souvislosti kázání nebo souvisí s liturgickým rokem, případně bohoslužebnou příležitostí. Doporučuje se volit čtení ze Starého zákona, káže-li se na novozákonní text, a opačně. Je vhodné, aby první čtení Písma předčítal někdo z účastníků bohoslužby (po předchozí domluvě a přípravě).

### **Píseň před kázáním**

Píseň po prvním čtení Písma navazuje na obsah slyšeného čtení nebo se vztahuje k období v církevním roce nebo je prosbou za správné slyšení slova Božího. Vhodné jsou jak chvalozpěvy a díky, tak i vzývání a prosby o Ducha svatého.

### **Druhé čtení Písma (základ kázání)**

Druhé čtení Písma je zpravidla základem kázání a tvoří spolu s ním vrcholnou část bohoslužby slova. Doporučujeme, aby čtení zahrnovalo souvislejší biblický oddíl, a to i v případě, že se kazatel bude věnovat pouze jednomu z veršů nebo dílčí myšlence oddílu.

### **Kázání**

Kázání v naší církvi nejčastěji vychází z biblického textu a doporučujeme tohoto zvyku se držet. Tento mluvený projev má oslovit aktuální zvěstí evangelia spíše než odborným výkladem biblického textu, proto je třeba dbát jak na jeho kvalitu, tak na to, aby bylo kázání srozumitelné a bylo dobře slyšet. Kázání může vyústit přímo do modlitby nebo po něm může následovat chvíle ticha. Není vhodné končit kázání slovem „Amen“, jen abychom vyjádřili, že je konec kázání, nebo jako bychom přitakávali sami sobě.

### **Modlitba po kázání**

Krátká modlitba, která následuje po kázání, reaguje svým obsahem na zvěst kázání, proto může mít různý charakter (poděkování, prosba o sílu k následování, vyznání...). Někdy bývá před touto modlitbou nebo po ní zařazena ještě chvíle ticha, případně hudební interludium.

### **Vyznání vin a slovo milosti**

Veřejné vyznání vin a slovo milosti v bohoslužebné praxi reformačních církví zpravidla patří k bohoslužbě slova. Není tedy především přípravou k večeři Páně, ale má být součástí každé bohoslužby. Pokaždé totiž máme před očima skutečnost našeho selhání ve vztahu k Bohu i k druhým lidem, skutečnost hříchem porušeného lidství, pro něž je jedinou nadějí Kristova záchrana. Nejvhodnější formou vyznání vin je společná kající modlitba. Jinou možností je forma zpovědních otázek, na které shromáždění předsedajícímu odpovídá.

Vyznání vin je vhodné zařadit buď v úvodu bohoslužby (jako přípravu na následující dění) anebo po kázání (jako odpověď na zvěstované slovo, v jehož světle poznáváme svou nedostatečnost a hříšnost). Slovo milosti má bezprostředně navazovat na každé vyznání vin. Boží odpuštění a milost jsou zaslíbeny všem kajícím. Předsedající to zvěstuje (nikoli vyprošuje) nejlépe vhodně zvoleným biblickým veršem.

Po vyznání vin a slovu milosti může být (v každých bohoslužbách, nejen tehdy, kdy se koná večeře Páně) zařazen pozdrav pokoje, při němž si účastníci navzájem podají ruku, např. se slovy „Pokoj tobě.“ Vyjadřujeme tím, že přijaté Boží odpuštění nás vede k tomu, abychom se smířili také s lidmi kolem nás.

### **Vyznání víry**

Důležitým prvkem křesťanského slavení bohoslužeb je společné vyznávání víry. Důraz na jednotu všeobecné církve a připomenutí společné víry se nepojí výlučně se slavením večeře Páně.

Doporučujeme, aby se vyznání víry stalo pravidelnou součástí bohoslužby slova jako odpověď na slyšenou zvěst i výraz sounáležitosti s obecnou církví Kristovou.

Apoštolské vyznání víry je v našich sborech jistě známější, Nicejsko-cařihradské vyznání je však rovnocenné a doporučujeme do bohoslužeb střídavě zařazovat jedno i druhé. Lze užívat také různé parafráze, zhudebnění, tematicky vhodné písně.

### **Píseň po kázání**

Píseň po kázání buď tematicky navazuje na kázání, reaguje na ně nebo rezonuje s vyznáním víry. V případě, že následuje služba stolu Kristova, může tato píseň směřovat k eucharistickému slavení.

Zahajovat službu stolu Kristova promluvou poučující účastníky o smyslu svátosti nebo napomenutím vyzývajícím k řádnému přijímání pokládáme za nevhodné. Prostor pro objasnění těchto otázek je třeba hledat jinde, např. v kázání nebo při biblických hodinách.

### **Slova ustanovení**

Slova ustanovení jsou klíčovou součástí večeře Páně. Připomínají příběh Ježíše Krista, vysvětlují, proč se večeře Páně koná a jak ji chápat. V reformačních církvích je zvykem užívat doslovné citace z evangelií (Mt 26,26-29; Mk 14,22-25; L 22,19-20) nebo z 1K 11,23-25.

Slova ustanovení mohou zaznít samostatně jako zvěstování anebo jako součást modlitby k večeři Páně. Není vhodné (zejména jsou-li součástí eucharistické modlitby) doprovázet jejich recitaci gesty, jimiž Ježíš doprovázel úkony s chlebem a kalichem při poslední večeři s učedníky. Napodobování minulého děje uzavírá vnímání smyslu večeře Páně do minulosti (anebo dokonce připomíná konsekrační slova při mši). Gesto, při němž předsedající bere do rukou chléb a víno, je lepší spojit se samostatným úkonem „lámání chleba“ před přijímáním, kde pro shromáždění zdůrazňuje aktuální význam večeře Páně.

### **Modlitba k večeři Páně (formulář A)**

Modlitba k večeři Páně je náhradou za klasickou eucharistickou modlitbu. Ta byla v tradici reformačních církví do velké míry opuštěna, protože ve své tehdejší podobě obsahovala četné formulace vyznívající ve smyslu opakovaného přinášení oběti Ježíše Krista.

Obsahem modlitby k večeři Páně by měly být především dva ústřední motivy: děkovná připomínka Božích skutků (anamnéze) a prosba o Ducha svatého (epikléze).

### **Eucharistická modlitba (formulář E)**

Eucharistická modlitba se od dob staré církve užívá pro vyjádření vděčnosti a díkyvdání (*eucharistia*) jako základní polohy, v níž večeři Páně konáme. Zároveň vyjadřuje, že vnitřní právo přijímat dobrodiní Kristova stolu je nám dáno Kristovou smrtí a vzkříšením.

Obsahuje jednak připomínání Božích činů spásy v Kristu (anamnézi), za něž vzdáváme díky, jednak prosby o Ducha svatého (epiklézi).

Tradičně tvoří její základní strukturu tyto prvky:

V *úvodním dialogu* mezi předsedajícím a shromážděním zaznívá výzva k pozvednutí srdcí „Vzhůru srdce“, na kterou lid odpovídá ujištěním, že je již pozvedl k Pánu.

Samotné díkyvdání následuje v *prefaci*, která obsahuje chválu za konkrétní Boží jednání v Kristu, formulovanou obvykle se zřetelem k období církevního roku. Je zakončena plynulým přechodem k aklamaci Sanctus.

*Sanctus* je chvalozpěv andělů „Svatý, svatý, svatý Hospodin zástupů...“ (Iz 6,3). Jeho společným zpěvem či recitací se pozemský sbor věřících připojuje k nebeské bohoslužbě a oslavě Božích skutků.

*Anamnéze*, do níž ústí preface a Sanctus, je děkovné připomínání Božích skutků. Může být pojata široce jako rekapitulace dějin spásy od stvoření přes příběh Izraele, nebo úzce se zaměřením na příběh Ježíše Krista. Jejím vrcholem je připomínka nové smlouvy uzavřené v Kristově krvi, do níž jsou bez rozdílu zváni všichni lidé.

Proto plynule přechází do *slov ustanovení*, která jsou pojata jako součást modlitební řeči k Bohu. Slavící společenství se jimi u Boha dovolává privilegia, které mu svou smrtí a vzkříšením vydobyl Boží Syn.

(Po slovech ustanovení může být vložena společná aklamace označovaná jako *tajemství víry*: „Tvou smrt zvěstujeme, tvé vzkříšení vyznáváme, na tvůj příchod čekáme.“ Lze ji zařadit také bezprostředně před přijímáním.)

V dalším kroku se pozornost obrací od Božích skutků spásy k tomu, co v této chvíli koná shromáždění. Tento přechod lze vyjádřit formulacemi typu: „Pamětlivi jeho smrti a vzkříšení slavíme tento hod...“



Následující *epikléze* je prosbou o vstup Ducha svatého do dění večeře Páně. Je formulována jako prosba o posvěcení darů pro společnou hostinu a/nebo jako prosba o spojení účastníků večeře Páně s Kristem a mezi sebou navzájem.

Někdy mohou být prosby o sjednocení s přítomnou i zvítězilou Kristovou církví vyjádřeny výrazněji v tzv. *mementu* („Pamatuj, Bože“).

Eucharistická modlitba je zakončena trojičně formulovanou *doxologií* a společným „Amen“.

### **Modlitba Páně**

Modlitba Páně má tradičně své místo v liturgii večeře Páně jako „modlitba před jídlem“. Její první prosba „Přiď království tvé“ zdůrazňuje horizont Božího království, k němuž se vztahuje také hod Kristova stolu. Také kvůli prosbě za odpuštění vin má Otčenáš své logičtější umístění před přijímáním, než po něm. V neděli, kdy se večeře Páně nekoná, je vhodné zařadit modlitbu Páně po přímluvách.

### **Lámání chleba**

Úkon lámání chleba může být zařazen po modlitbě Páně. Předsedající recituje zpravidla parafrázi apoštolských slov z 1 K 10,16 (např.: „Chléb, který lámeme, je naší účastí na těle Kristově.“ „Kalich požehnání, za nějž děkujeme, je naší účastí na krvi Kristově.“). Bere při tom do rukou chléb a rozlomí ho, vezme do rukou také kalich. Tímto symbolickým úkonem se znázorňuje význam večeře Páně pro shromáždění: Ti, kdo přijímají z jednoho chleba a z jednoho kalicha, získávají účast na Kristově těle a na nové smlouvě uzavřené v jeho krvi.

### **Beránku Boží**

Společnou aklamaci „Beránku Boží, který snímáš hříchy světa, smiluj se nad námi a daruj nám pokoj“, případně zpěvem odpovídající písně, vyjadřují účastníci Kristova stolu svou pokornou důvěru v Kristovu milost a prosí o dar pokoje.

### **Pozvání**

Předsedající zve k účasti na večeři Páně slovy příhodných biblických veršů či jejich parafrázemi.

### **Vysluhování**

Vhodnou formou vysluhování je rozdělení chleba a vína účastníkům v kruhu. Tímto způsobem je podtržen moment společenství, které má podíl na jednom chlebu a kalichu.

V průběhu vysluhování zpívá shromáždění písně, zní zpěv sboru, varhanní či jiná instrumentální hudba anebo je ticho. Předání chleba a kalicha může vysluhující doprovázet vhodnými slovy, např.: „Chléb života.“ „Kalich spásy.“

### **Propouštění**

Kazatel propouští jednotlivé kruhy účastníků vybranými biblickými verši a slovy „Jděte v pokoji“.

### **Pozdrav pokoje**

Po modlitbě Páně může být zařazeno pozdravení pokoje vzájemným podáním ruky a slovy „Pokoj tobě!“. Děje se na znamení odpuštění a jednoty Kristovy církve. Jiné vhodné umístění pozdravu pokoje v rámci večeře Páně je na začátku eucharistické liturgie, nebo bezprostředně před přijímáním.

### **Modlitba po přijímání**

Modlitba po přijímání (*postcommunio*) vyjadřuje vděčnost za přijatá dobrodiní Kristova stolu a prosby o jejich působení ve všedním životě, službě či misii. Na místě modlitby lze také použít Ž 103 nebo jiný děkonný žalm, popř. Simeonův chvalozpěv (L 2,29-32).

### **Sborová ohlášení a oznámení**

Sborová oznámení nejsou jen organizační či technická záležitost. Mohou dotáhnout zvěst kázání do situace sboru, pomáhají budovat společenství a inspirují k modlitbě za členy sboru, církev i ekumenu. Kromě oznámení sborového programu sem patří také informace o dění v okolních sborech, seniorátu, celé církvi a ekumeně. Citlivě je možné do ohlášek zařazovat i oznámení týkající se konkrétních členů sboru, aby se za ně ostatní mohli modlit, navštívit je apod. V ohláškách je dobré také oznámit účel sbírky. Je možné dát prostor i aktuálním oznámením od účastníků bohoslužeb, pozdravům apod. Je však dobré dbát na to, aby měly ohlášky při bohoslužbách únosnou délku, a k informování účastníků bohoslužeb využívat i jiné formy (nástěnky, webové stránky apod.).

### **Sbírka**

Sbírka je odpovědí poslušné a vděčné víry na slyšení Kristova evangelia. Za vhodnější pokládáme konání sbírky přímo v rámci bohoslužeb než její zařazení po skončení bohoslužeb při vycházení. Sbírku je možné konat během oznámení, za zpěvu písně nebo za doprovodu hudby. Obstojí však i jako plnohodnotná součást bohoslužeb, není nutné její konání doprovázet hrou na varhany apod. Účel sbírky má být vždy oznámen.

### **Přímluvná modlitba**

V přímluvné modlitbě se společenství věřících ujímá své role jako „královské kněžstvo“ a modlí se zástupně za celé stvoření. V tradici církve se nejedná o modlitbu předsednickou, nýbrž o modlitbu lidu. Proto je vhodné, když ji připravuje a přednáší někdo z účastníků bohoslužby.

Do veřejné přímluvné modlitby byly od nejstarších dob zařazovány přímluvy ze čtyř oblastí: za místní společenství a jeho členy, za církev obecnou a její jednotu, za trpící a nemocné, za spravedlnost a mír ve světě. Má smysl, když přímluvy navazují na sborová oznámení. V přímluvných modlitbách nenavrhuje Pánu Bohu řešení, ale prosíme ho za smilování.

Přímluvná modlitba může mít formu tzv. prosfonéze, při níž jednotlivec přednáší celou modlitbu sám, nebo litanie, kdy jeden člověk jmenuje konkrétní předměty přímluv a shromáždění se k nim připojuje společným zvoláním („Pane, smiluj se“ apod.).

Do přímluvné modlitby může být zařazena tichá modlitba, která dává možnost přednést Bohu osobní prosby.

### **Modlitba Páně**

V našich sborech bývá zvykem zařazovat modlitbu Páně po přímluvných modlitbách, pokud není zařazena na jiné místo (za první modlitbu nebo před vysluhování večere Páně). Není nutné, aby modlitba Páně navazovala přímo na přímluvy, může stát samostatně. Modlitbu „Otče náš“ říká shromáždění společně. Lze ji také zpívat (v nepísňové úpravě i jako písňovou parafrázi).

### *Závěrečná část*

#### **Poslání**

Slovo poslání předchází v bohoslužbě závěrečnému požehnání. Jedná se o povzbuzení a nasměrování k tomu, aby naše bohoslužba měla své pokračování i ve všedních dnech a celý náš život se stal odpovědí na evangelium Ježíše Krista. Je to poslání ke každodenní službě v rodině, v povolání i ve společnosti.

Jako slova poslání doporučujeme užívat krátké biblické oddíly, které připomínají Boží dobrodiní a obdarování a vybízejí k odpovídající životní praxi (např. parenetické oddíly z epistol).

#### **Požehnání**

Od slov poslání je třeba odlišit závěrečné požehnání, které vyhlašuje shromážděnému lidu jistotu Boží blízkosti. Požehnání je darem, nejen přáním nebo modlitbou. Naděje a zaslíbení do příštích dnů se v požehnání stávají skutečností.

Požehnání proto vhodně uvedeme například slovy: „Zvěstuji vám (Boží) požehnání.“, „Přijměte (do svých srdcí) Boží požehnání.“ (nikoli „Vyprosíme si požehnání.“).

Vhodná slova požehnání nalezneme v Písmu a v křesťanské tradici, je však možné použít i vlastní formulace. Požehnání tradičně doprovází gesto vztažených rukou nebo znamení kříže odkazující k Božímu jednání, ke kterému se při požehnání upínáme.

Požehnání je zakončeno slovem „Amen“, k němuž se shromáždění hlasitě přidává.

### **Závěrečná píseň**

Závěrečná píseň má charakter odpovědi na přijatou zvěst a svátosti, na slyšené poslání a darované požehnání.

Po ní může následovat postludium, které posluchači vyslechnou vsedě, nebo hudba k vycházení. Nepovažujeme za vhodné, aby závěrečná hudba pouze slavnostně zdůrazňovala odchod předsedajícího.